

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ἑπὶ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σ. ΒΕΖΑΝΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὡς γνωστόν, εἰς ὅλας τὰς χώρας μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον καὶ διαρκοῦντος ἀκόμη αὐτοῦ ἀνεπτύχθη ἡ τάσις τοῦ κράτους νὰ ἀναμιγνύεται εἰς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν. Ἡρχισε νὰ διατιμᾷ τὰ τρόφιμα, νὰ ὀρίζη τὴν ὑφ' ἐκάστου ἀτόμου καταναλωτέαν ποσότητα καθὼς καὶ τὸ ποσὸν τῆς ἐν γένει παραγωγῆς ἐνὸς εἴδους. Διὰ νὰ ἐπιβλέπη καλύτερον τὴν παραγωγὴν, μετήρχετο τὸ μέσον τῆς ἐξαναγκαστικῆς καρτελοποιήσεως κτλ. Ἐπίσης τὸ νόμισμα ὑπῆρξε ἐν τῶν πεδίων, ὅπου τὸ κράτος μεταπολεμικῶς, ἰδιαιτέρως εἰς τὰς χώρας τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης, δεινὸν ἠγωνίσθη ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς συγκρατήσεως του.

Τὸ πρόβλημα τῆς κατοικίας ὑπῆρξεν ὡσαύτως ἀντικείμενον κρατικῆς ἀναμίξεως δι' ἐνοικιοστασίων καὶ ἄλλων νομοθετικῶν μέτρων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου σκοπὸς ὅλων αὐτῶν τῶν μέτρων ἦτο νὰ ἐξασφαλίσωσι διὰ παντὸς τρόπον τὰ τρόφιμα καὶ τὰ ὄπλα διὰ τὸν μαχόμενον πληθυσμόν. Ἀκόμη καὶ τὰ καθαρῶς κοινωνικοπολιτικά (sozialpolitische) ἐκ τούτων οὐδένα ἄλλον σκοπὸν εἶχον ἢ νὰ παραμερίσωσι πρὸς στιγμὴν κάθε προστριβὴν κοινωνικοῦ χαρακτῆρος καὶ κατορθωθῆ ὡς ὅλοκληρος ἡ προσοχὴ τοῦ πληθυσμοῦ νὰ στραφῆ πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν ἐχθρόν. Χαρακτηριστικὸς τῆς ἐπιδράσεως τῆς πολεμικῆς οἰκονομίας ἐπὶ τῶν ἀντιλήψεων τῶν μεταπολεμικῶν οἰκονομικῶν κατευθύνσεων εἶναι ὁ λόγος ὃν ἐξεφώνησεν ὁ W. Rathenau τῷ 1916 ἐνώπιον τῆς «Γερμανικῆς Ἑταιρίας 1914» ὑπὸ τὸν τίτλον «Probleme der Friedenswirtschaft». Ἐκεῖ προβλέπει μίαν διατήρησιν τῆς πολεμικῆς οἰκονομίας καὶ διὰ τὴν μεταπολεμικὴν ἐποχὴν ἀναπτύσσων ἐν οὐσιαστικῶς σοσιαλιστικὸν πρόγραμμα ρυθμίσεως τῆς οἰκονομίας ὑπὸ τοῦ κράτους ἐνώπιον μεγαλοβιομηχάνων, μὲ κύριον ἐπιχείρημα ὅτι μόνον τοιούτοτρόπως πρέπει νὰ ὀργανωθῆ ἡ γερμανικὴ οἰκονομία διὰ νὰ δυναθῆ νὰ ζήσῃ.

Μετὰ τὸν πόλεμον αἱ σοσιαλιστικαὶ κυβερνήσεις, αἱ ὅποια ἔλαβον τὴν ἀρχὴν εἰς Γερμανίαν, προσεπάθησαν αὐτὴν τὴν ἀνάμιξιν τοῦ

κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν ὄχι μόνον νὰ μὴ περιορίσουν ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναπτύξουν, νομίζουσαι ὅτι, ἀδιάφορον ἂν ὁ σκοπὸς ἤλλαξε, τὰ μέσα ἔπρεπε νὰ μείνουν τὰ αὐτά.

Ὁ κρατικὸς σοσιαλισμὸς θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ὁ σοσιαλισμὸς θὰ ἐγένετο μὲ τὸν καιρὸν πραγματικότης.

Αἱ ἐλπίδες καὶ αἱ ὑποσχέσεις τῶν σοσιαλιστῶν διεψεύσθησαν. Παντοῦ ὅπου τὸ κράτος ἔθεσε τὴν χεῖρα του, πρὸς ρύθμισιν μιᾶς οἰκονομικῆς σχέσεως ἢ ἐνεργείας, ἀπέτυχε. Διετίμα μὲν τὰ τρόφιμα, τρόφιμα ὅμως οὐδαμοῦ ἐφαίνοντο. Προσεπάθει νὰ σταθεροποιήσῃ, τὸ ἐθνικὸν νόμισμα ὀρίζον τὴν τιμὴν τοῦ συναλλάγματος. Οὐδεὶς ὅμως παρουσιάζετο ὅπως πωλήσῃ συνάλλαγμα.

Ὡριζε τὰ ἐνοίκια· ἀποτέλεσμα ὅμως τούτου ὑπῆρξεν ὅτι οἱ κεφαλαιοῦχοι ἔπαυσαν νὰ κτίζουν οἰκίας καὶ ἐδημιουργήθη ἡ κρίσις τῆς κατοικίας, ἡ ὁποία ὑπάρχει παντοῦ.

Αἱ ἐλπίδες τῶν σοσιαλιστῶν ἀπεδείχθησαν φροῦδαι καὶ γενικὸν ρεῦμα δυσαρρεσκείας ἐδημιουργήθη κατὰ πάσης κρατικῆς ἀναμίξεως, δεδομένου ὅτι αὕτη εἰς οὐδὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα ἔφερε. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐν τῇ πράξει ἀποτυχίαν, δύναται τις νὰ εἴπῃ, τοῦ κράτους ὡς ρυθμιστοῦ τῆς οἰκονομίας ἤρχισαν νὰ ἀκούωνται καὶ ἐπιστημονικαὶ φωναὶ ἄραιαὶ κατ' ἀρχάς, πυκνότεραι ὕστερον ὑποστηρίζουσαι ὅτι καὶ θεωρητικῶς τὸ κράτος δὲν δύναται νὰ ἀναμιγνύεται εἰς τὴν οἰκονομίαν, ὅτι αὕτη ὑπακούει εἰς νόμους ἀπαράβατους, τοὺς οἰκονομικοὺς νόμους, οἵτινες ἀποτελοῦν τὸ τεῖχος εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι πεπρωμένον νὰ θραυσθῇ κάθε ἐνέργεια τοῦ κράτους πρὸς ρύθμισιν οἰκονομικῆς σχέσεως, ρύθμισιν ἀνεξάρτητον ἀπὸ ἐκείνην ἣν δίδει ἡ δεδομένη οἰκονομικὴ κατάστασις.

Μὲ ἓνα λόγον «ἡ οἰκονομία εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς πολιτικῆς».

Τὸ πρόβλημα τῆς «καθοδηγήσεως» τῆς οἰκονομίας εἰς ὠρισμένον ὑπὸ τῆς πολιτικῆς καθορισθέντα δρόμον, τῆς ἐπιβολῆς τῆς πολιτικῆς (ὑπὸ τὴν εὐρείαν πάντοτε τῆς λέξεως σημασίαν) ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, παρουσιάζει δύο ὄψεις.

Πρῶτον, τὸ κατ' ἀρχὴν ὀρθὸν μιᾶς τοιαύτης ἐνεργείας: πρέπει νὰ θελήσωμεν μίαν τοιαύτην ἐνέργειαν ἢ ὄχι;

Τὸ σημαντικὸν τοῦτο θέμα παραμένει ἀντικείμενον ἐρεῦνης τοῦ τμήματος ἐκείνου τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης τὸ ὁποῖον λέγεται Γενικὴ Κοινωνικὴ ἢ Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ ἢ ἔτι ὀρθότερον Γενικὴ Πολιτικὴ καὶ τὸ ὁποῖον δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐνταῦθα.

Ἡ δευτέρα ὄψις τοῦ προβλήματος εἶναι ἡ ἐξῆς: δυνάμεθα νὰ μεταβάλωμεν εἰς πραγματικότητα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἠθελήσαμεν;

Μέχρι τοῦδε μόνον ψυχολογικοὶ λόγοι καὶ μεμονωμένα τινὰ πα-

ραδείγματα ἐφέροντο ὑπὸ τῶν οἰκονομολόγων πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης ὅτι τὸ κράτος ἀδυνατεῖ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων. Ἦδη διὰ πρώτην φοράν ὁ πόλεμος, ὅστις δὲν ἦτο πλέον πόλεμος στρατῶν ἀλλὰ κατὰ κυριολεξίαν πόλεμος λαῶν, πόλεμος ἀπαιτῶν τὴν ἐξ ὀλοκλήρου ἀφιέρωσιν ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους εἰς τὸν πολεμικὸν σκοπὸν, τὴν ἀπὸ τοῦ κέντρου διεύθυνσιν ὄχι μόνον τῶν στρατιωτικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκονομικῶν καὶ ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ λαοῦ, διὰ πρώτην φοράν ὁ πόλεμος ἐπέφερε μίαν «ἐθνικοποίησιν» τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Διὰ πρώτην φοράν αἱ κυβερνήσεις ἔθεσαν χεῖρα ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς οἰκονομίας, δύναται τις νὰ εἴπῃ.

Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς πολιτικῆς καθὼς καὶ τῆς ἐξακολουθήσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἐν εἰρήνῃ κυβερνήσεων κατέληξε, καθὼς ἀνωτέρω ἐλέγομεν, εἰς οἰκτράν ἀποτυχίαν.

Εἶναι φυσικὸν ὅτι οἱ ἐχθροὶ πάσης κοινωνικῆς μεταβολῆς ἔσπευσαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πειράματος διὰ τὴν γνώμην των.

Δὲν εἶχον πλέον ἀνάγκην θεωρητικῶν ἀποδείξεων ὅτι τὸ κράτος ἀποτυγχάνει ἐν τῇ προσπάθειά του πρὸς ρύθμισιν τῆς οἰκονομίας.

Τὸ ὅτι τὸ κράτος ἀποτυγχάνει εἶναι πλέον γεγονός. Πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ νὰ στρέψῃ τις τὸ βλέμμα πρὸς τὰς οἰκονομίας ἐκείνας τὰς ὁποίας ἔτυχε νὰ ρυθμίσῃ τὸ κράτος.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδιάζον γνῶρισμα τῆς νεωτάτης κατὰ πάσης ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν ἐπιχειρηματολογίας.

Τὴν κριτικὴν ἐπισκόπησιν τῶν περὶ παρεμβατισμοῦ συγχρόνων διδασκαλιῶν ἀκολουθεῖ ἡ θεωρητικὴ ἀνάλυσις τῶν τρόπων τῆς ἐνεργείας τῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας. Ἡ θεωρία τῆς ἐπιδράσεως τῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομίας καταδεικνύει τί δύναται καὶ τί δὲν δύναται τὸ κράτος νὰ ἐπιτύχῃ ἐναντι τῆς οἰκονομίας. Καὶ εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖον ἔγκειται ἡ πρακτικὴ ἀξία τῆς μελέτης αὐτῆς.

ΑΙ ΠΕΡΙ ΠΑΡΕΜΒΑΤΙΣΜΟΥ Η ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ

Τὸ θέμα τῆς ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ τῶν ὀρίων αὐτῆς, ἀνήκει τόσον εἰς τὴν Πολιτειολογίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν Θεωρητικὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν καὶ προϋποθέτει ἐν πάσῃ περιπτώσει κατοχὴν ἀμφοτέρου τοῦ ὑλικοῦ.

Ἐν τούτοις μέχρι τοῦδε τὸ θέμα τοῦτο ἔγινε ἀντικείμενον κατεργασίας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ μέρους ἐξ ἐπαγγέλματος οἰκονομολόγων καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἄπορον διατὶ ἡ ἄρχουσα γνώμη ἀποκλίνει εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν.

Τὸ ζήτημα τοῦ ἐπιτρεπτοῦ τῆς ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν καθὼς καὶ τοῦ σκοπίμου αὐτῆς ἀνάγεται εἰς τὴν μεγάλην ἔριδα μεταξὺ φιλελευθέρως σχολῆς καὶ συντηρητικῆς ἢ ἱστορικῆς ἐν τῇ πολιτικῇ οἰκονομίᾳ.

Οἱ ὀπαδοὶ τῆς φιλελευθέρως σχολῆς Ad. Smith, Ricardo, Say ἔχοντες τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἔζων ἐνώπιόν των οἰκτρά ὑπελείμματα τῆς φεουδαρχικῆς οἰκονομίας κατεπολέμησαν ὀρθῶς αὐτὰ καὶ συνέτεινον οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν δημιουργίαν μεγάλων οἰκονομικῶν κύκλων τῶν μερικῶν «ἐθνικῶν οἰκονομιῶν». Ἐὰν ταῦτα συνέβαινον εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν περισσότερον προωδευμένην καὶ «ἀστικοποιημένην» χώραν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔντονος ἐξεδηλώθη ἀντίδρασις εἰς τὴν Γερμανίαν, εἰς ἣν οὐδέποτε ἐπεκράτησαν πλήρως αἱ φιλελεύθεροι διδασκαλίαι καὶ ὅπου οἱ μονάρχαι ὀλίγον κατ' ὀλίγον συγκατετίθεντο εἰς τὴν ἀστικοποίησιν τῆς κοινωνίας.

Ἡ ἱστορικὴ καὶ ρωμαντικὴ σχολὴ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας (Ad. Müller, Roscher, Liszt) ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὸν ἀντίποδα τῆς φιλελευθέρως σχολῆς ὅχι μόνον ὡς πρὸς τὸν θεωρητικὸν τρόπον τῆς ἐρεῦνης ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς πολιτικὰς καὶ πρακτικὰς ἀπαιτήσεις. Οἱ ἱστορικοὶ οἰκονομολόγοι, συνεχισταὶ ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως τῆς μερκαντιλιστικῆς ἐμποροκρατικῆς σχολῆς, ἐθεώρουν τὴν οἰκονομίαν ὅχι ὡς τὸ ἀπόλυτον οὐδ' ὡς μαθηματικὸν πρόβλημα, ὅπως τὴν ἐθεώρουν οἱ φιλελεύθεροι, ἀλλ' ὡς προῖον ὠρισμένης ἱστορικῆς ἐξελίξεως καὶ ὡς διαδικασίαν τελουμένην ἐντὸς ὠρισμένων ὁρίων, ἐκείνων τὰ ὅποια ἐτίθεντο ὑπὸ τῆς ἐξουσίας.

Τὸ ἂν πρέπει ἢ οὐ νὰ ἀναμιγνύεται τὸ κράτος εἰς τὴν οἰκονομίαν ὑπῆρξε διὰ σειρὰν ἐτῶν τὸ κύριον πρόβλημα τῆς Οἰκονομικῆς Πολιτικῆς γενικῶς.

Οἱ ἀτομισταὶ καὶ οἱ φιλελεύθεροι ὑπεστήριζον ὅτι τὸ ἄτομον ὀφείλει νὰ ἔχη τὴν πρωτοβουλίαν εἰς ὅλα τὰ ζητήματα, τὸ δὲ κράτος ὀφείλει μόνον νὰ διατηρῇ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν τάξιν ἢ ἄλλως νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ «νυκτοφύλακος». Οἱ σοσιαλισταὶ ὑπεστήριζον, ἀσκοῦντες κριτικὴν ἐπὶ τοῦ ἰσχύοντος ἀτομιστικοῦ συστήματος, ὅτι τὸ κράτος πρέπει νὰ ὑποκατασταθῇ εἰς τὸ ἄτομον ἐπὶ ὅλων τῶν πεδίων.

Τὴν μέσσην λύσιν ὑπεστήριξαν οἱ «ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισταὶ»

καί κυρίως ὁ μέγας οἰκονομολόγος Adolf Wagner. Οὗτοι ὠμολόγουν μὲν τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἰσχύοντος ἀτομιστικοῦ συστήματος, ἀνεγνώριζον ὅμως καί τὴν κολοσσιαίαν σημασίαν τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Τὸ κράτος ὀφείλει χάριν τῆς παραγωγῆς νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν ἐπὶ τῶν μέσων παραγωγῆς, ἀλλὰ διὰ προοδευτικῆς φορολογίας νὰ φροντίζη διὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τῶν διαφορῶν ἐφ' ὅσον δὲν βλάπτεται ἡ παραγωγή. Ὅφείλει δὲ συγχρόνως νὰ εἶναι θεματοφύλαξ τῶν διαφορῶν ἠθικῶν, μὴ οἰκονομικῶν ἀξιῶν. Εἰς τὰς βαθυστοχάστους ἐργασίας του καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ *Grundlegung der politischen Oekonomie, II Teil Volkswirtschaft und Recht* ὁ Adolf Wagner δίδει μίαν λεπτομερειακὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐπιδράσεως ἐκάστου εἰδικοῦ θεσμοῦ καὶ δικαιώματος ἐπὶ τῆς οἰκονομίας.

Γενικῶς ὑποστηρίζεται ἐκεῖ ὅτι ἡ προϊοῦσα κρατοποίησις καὶ σοσιαλιστικοποίησις τῆς οἰκονομίας εἶναι ζήτημα ἐπὶ τοῦ ὁποίου δέον νὰ ἀποφασίσῃ ἡ κυβέρνησις ἀναλόγως τῶν τοπικῶν καὶ χρονικῶν συνθηκῶν.

Ἐνῶ ἡ συζήτησις περὶ ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν περιωρίζετο μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς τὴν *δ ε ο ν τ ο λ ο γ ι κ ῆ ν ἄ π ο ψ ι ν*, ἔκτοτε μία ἄλλη ἄποψις ἔγινε σημαντικωτέρα καὶ πρωτεύουσα δηλαδή ἡ *ὄ ν τ ο λ ο γ ι κ ῆ*. Αἱ ἔρευναι τοῦ M. Weber καὶ ἡ θεωρία του τοῦ *Σ χ ε τ ι κ ι σ μ ο ῦ τ ῶ ν Ἀ ξ ι ῶ ν* κατέδειξαν τὸ μάταιον πάσης δεοντολογικῆς συζητήσεως, ἀφοῦ πλὴν τῆς οἰκονομικῆς ἀξίας ὁ κοινωνικὸς βίος δύναται νὰ κριθῇ ἀπὸ ἀπόψεως ἄλλων, ὡς λ.χ. ἐθνικιστικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιῶν καὶ ἀφοῦ ἡ ἰδίᾳ ἡ οἰκονομικὴ ἀξία δύναται νὰ περιβληθῇ διαφόρους μορφάς. Τὸ πρόβλημα μετετοπίσθη ὡς ἑξῆς: *Δ ύ ν α τ α ι τ ὸ κ ρ ά τ ο ς ν ἄ ἀ ν α μ ι χ θ ῆ εἰ ς τ ῆ ν οἰ κ ο ν ο μί α ν καὶ μ ἔ χ ρ ι π οῖ ο υ β α θ μ ο ῦ*;

Ὅπως καὶ προκειμένης τῆς ἄλλης προβληματικῆς, ἐχωρίσθησαν οἱ ἐρευνηταὶ εἰς δύο στρατόπεδα. Οἱ μὲν ὑποστηρίζουν τὸ δυνατόν καὶ ἐφικτὸν τῆς κρατικῆς ἀναμίξεως· οἱ ἄλλοι ἀρνοῦνται αὐτήν.

Ἡ ὄντολογικὴ ὅμως αὐτὴ μεταστροφή τῆς προβληματικῆς δὲν εἶναι τὸ μόνον χαρακτηριστικὸν τῆς συγχρόνου περὶ ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν διδασκαλίας. Ὑπάρχει καὶ ἄλλο σημαντικὸν διαχωριστικὸν σημεῖον διακρίνον τὴν προγενεστέρα ἀπὸ τὴν σύγχρονον συζήτησιν. Ἐνῶ δηλαδή ἡ προγενεστέρα συζήτησις περιωρίζετο νὰ ἐρευνηθῇ τὴν ἀνάμιξιν τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐπιδράσεως τοῦ

κράτους ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος, ἐνῶ δηλ. ἄλλοτε ἢ ἔρευνα ἡσχολεῖτο μὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κράτους εἰς οἰκονομικὰ φαινόμενα π ρ ὀ τ ῆ ς τ ι μ ῆ ς ἢ μετὰ τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς λαμβάνοντα χώραν, ἢ σύγχρονος ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κ ρ ἄ τ ο υ ς ἐπὶ αὐτῆς ταύτης τῆ ς τ ι μ ῆ ς. Ἡ τοιαύτη μεταστροφή τῆς προβληματικῆς δημιουργεῖ τὴν ἀπαίτησιν καὶ μιᾶς ὀξύσεως τῆς θέσεως καὶ λύσεως τοῦ προβλήματος. Ἐνῶ ἄλλοτε συνεζήτουν καὶ καθώριζον τὴν ἐπίδρασιν μὲ ὄρους ὡς «περισσότεραν» ἢ «ὀλιγώτεραν», μὲ «αὔξησιν» ἢ «μείωσιν», ἤδη προκύπτει ἡ ἀνάγκη ἐνὸς σαφοῦς καθορισμοῦ τῆς ἀξομειώσεως, ἀφοῦ ἐκεῖνο ἐφ' οὗ τὸ κράτος ἐπιδρᾷ ἢ θέλει νὰ ἐπιδράσῃ εἶναι ἐν συγκεκριμένον ποσόν, ἢ τιμῇ.

Πρῶτοι ὑπέρμαχοι τοῦ δυνατοῦ τῆς ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὰς τιμὰς εἶναι, ὡς ἐλέχθη, οἱ ἀπὸ «καθέδρας σοσιαλισταί». Αἱ ἔρευναί των περὶ τῶν προϋποθέσεων τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας ἀπεκάλυψαν κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ σημερινὸς πολύπλοκος ὀργανισμὸς ἀνταλλαγῆς τῶν προϊόντων καὶ γενικῶς ἡ σημερινὴ οἰκονομία δὲν ὑπῆρξε πάντοτε τοιαύτη, ὅτι εἶναι προϊόν ἱστορικῆς ἐξελίξεως, ὅτι προϋποθέτει ὠρισμένους τεχνικούς ὄρους καὶ μ ε ρ ι κ ἄ ς π ρ ο ὑ π ο θ έ σ ε ι ς δ ι κ α ί ο υ (δίκαιον ἰδιοκτησίας, ἐλευθερίας συμβάσεων κλπ.), διὰ νὰ λειτουργῇ. Ὁ Ad. Wagner εἰς τὴν προμνησθεῖσαν μνημειώδη ἐργασίαν του *Volkswirtschaft und Recht* ἐν *Grundlegung der politischen Oekonomie 1894 II Teil* σ. 24 ἀναφέρει ρητῶς τὴν ἀλληλεξάρτησιν Δικαίου, Τεχνικῆς καὶ Οἰκονομίας. Περαιτέρω δὲ (σ. 82—93) ἀναλύει εἰδικώτερον καὶ ἀναφέρει τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐλευθερίας τῶν συμβάσεων ὡς προϋπόθεσιν τοῦ συναγωνισμοῦ, τοῦ δημιουργοῦ τῶν τιμῶν. Τὸ αὐτὸ πράττει διὰ τὴν ἀνάλυσιν ἄλλων εἰδικῶν θεσμῶν καταδεικνύων τὴν σημασίαν των διὰ τὴν σημερινὴν ἀνταλλακτικὴν οἰκονομίαν καὶ τὰ σημεῖα εἰς ἃ χρῆζον ἀλλαγῆς.

Ἄλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι ἐρευνῆται καὶ κυρίως οἱ κοινωνιολογικῶς μορφωμένοι δὲν δύνανται παρὰ νὰ ὁμολογήσουν τὸ ἀναμφισβήτητον γεγονός ὅτι βάσις τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας εἶναι ἐν ὠρισμένον δίκαιον, μία ὠρισμένη διαφύρρωσις αὐτοῦ. Οὕτω ὁ W. Sombart ἐν τῷ ἄρθρῳ *Prinzipielle Eigenart des modernen Kapitalismus* ἐν τῷ *Grundriss der Sozialökonomik Bd IV I Teil* ἀναφέρει ὡς ἕκτην προϋπόθεσιν τοῦ καπιταλισμοῦ μίαν ἐννομον τάξιν ἐλευθεριάζουσαν, ἣτις περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς:

- α) ἐλευθερίαν τῆς ἀπασχολήσεως καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐργασίας
- β) ἐλευθερίαν τῶν συμβάσεων

γ) ἐλευθερίαν τῆς ἰδιοκτησίας

δ) ἐλευθερίαν τῆς κληρονομίας

ε) προστασίαν τῶν κεκτημένων δικαιωμάτων (σ. 22—23).

Ἄλλὰ καὶ ὁ Leist—Nipperdey ἐν τῷ ἄρθρῳ του *Moderne Wandlungen des Privatrechts als Grundlagen des modernen Kapitalismus*, ἐν τῷ αὐτῷ *Grundriss der Sozialökonomik Bd IV Teil* τονίζει ὅτι τὸ ἰσχυρὸν ἰδιωτικὸν δίκαιον ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν τοῦ σημερινοῦ καπιταλισμοῦ (σ.28). Προχωρῶν δὲ διερευνᾷ τὴν σημασίαν ἣν ἔσχον ὠρισμένοι μεταβολαὶ τοῦ πιστωτικοῦ δικαίου, ἰδίᾳ τοῦ θεσμοῦ τῆς ὑποθήκης καὶ τοῦ γραμματίου εἰς τὸν φέροντο διὰ τὴν μεγαλειώδη ἀνάπτυξιν τοῦ σημερινοῦ καπιταλισμοῦ καὶ διὰ τὴν ἐπιτυγχανομένην συγκέντρωσιν τῶν κεφαλαίων.

Τὸ ἐκ τοῦ τίτλου του τόσον ἐνδιαφέρον ἄρθρον περὶ τοῦ κράτους ἀπὸ ἀπόψεως τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῇ 4ῃ ἐκδόσει τοῦ *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* ὑπὸ τοῦ Oppenheimer ἀποτελεῖ μᾶλλον κοινωνιολογίαν τοῦ συγχρόνου κράτους καὶ οὐδὲ λέξιν καταναλίσκει διὰ τὸ σημαντικώτατον ἡμᾶς ἐνταῦθα ἀπασχολοῦν πρόβλημα.

Ὁ Adolf Weber ἐν τῷ λόγῳ ὃν ἐξεφώνησεν ἐνώπιον τῆς ἐταιρίας νομικῶν σπουδῶν τοῦ Μονάχου τῷ 1925 ὑπὸ τὸν τίτλον *Wirtschaft und Politik* προσπαθεῖ νὰ προπαγανδίσῃ μᾶλλον ἢ νὰ διδάξῃ ὅτι ἡ οἰκονομία προηγεῖται τῆς πολιτικῆς. Μόνον ὡς τοιαύτη προπαγανδιστικὴ κατεύθυνσις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐπιπολαιότης μὲ τὴν ὁποίαν ὁ κ. Weber, χαράσσων ἐν μεγάλαις γραμμαῖς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναμίξεως τῆς πολιτικῆς εἰς τὴν οἰκονομίαν, καταλήγει νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ ἱστορία διδάσκει μείωσιν τῆς κρατικῆς ἐπεμβάσεως καὶ προνοίας, ἣτις ἀρχικῶς ἔδει νὰ ἐνδιαφέρεται δι' ὅλα.

Ὁ Weber δὲν ἀσπάζεται πλήρως τὰς ἰδέας τοῦ φιλελευθερισμοῦ, ὅστις ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς πλήρους ἀποχῆς τῆς ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν ταυτίζεται μὲ τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν ἔλλειψιν τοῦ κράτους, ἀλλὰ ὑποστηρίζει ὅτι τὸ κράτος δὲν δύναται νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν, εἰς τὴν ἀλληλεξάρτησιν τῶν μερικῶν ἰδιωτικῶν οἰκονομιῶν. Τούναντίον, ὅταν τὸ προῖον φθάσῃ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν, εἶναι ζήτημα σκοπιμότητος ἂν τὸ κράτος θέλῃ νὰ τὸ οἰκειοποιηθῇ ἢ νὰ ἀφήσῃ τὴν διαχείρισίν του εἰς τοὺς ἰδιώτας (αὐτόθι σ. 27).

Ὅταν τὸ κράτος ἀναμιγνύεται εἰς τὴν οἰκονομίαν, δέον πρωτίστως νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν του τὸ ἐθνικοοικονομικὸν κριτήριον τῆς πα-

ραγωγικό τητος και ὄχι τὸ ἰδιωτικοοικονομικὸν τῆς ἀποδοτικότητος (σ. 25—27).

Ὁ δὲ πολιτικὸς κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Weber δέον νὰ ᾖ ὑπηρετῆς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, οὐχὶ ὁδηγὸς αὐτῆς, ἐφ' ὅσον θέλει νὰ μὴ ἀποτύχη (σ. 25).

Μὲ τὰ ὄρια τὰ ὁποῖα οὕτω τίθενται εἰς τὴν πολιτικὴν, δηλαδὴ ἀφ' ἑνὸς τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰς τιμὰς, ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς παραγωγικότητος, ἐφ' ὅσον τὸ κράτος παρίσταται ὡς ὑπηρετῆς τῆς οἰκονομίας, καταλήγει ὁ Weber εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οὐδεμία καλυτέρευσις τῶν κάτω τάξεων δύναται νὰ εἶναι μόνιμος καὶ σταθερά, ἂν δὲν στηρίζεται εἰς αὐξήσιν τῆς παραγωγικότητος (!).

Καὶ βεβαίως δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι αἱ ἀπόψεις τοῦ Ad. Weber διαπνέονται ἀπὸ ἰσχυρὸν συντηρητισμὸν. Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀμφιβολία ὅτι, διὰ νὰ τολμᾷ γερμανὸς καθηγητῆς δημοσίᾳ νὰ δίδῃ τόσον πτωχὴν συνταγὴν τῆς δυνατότητος ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν, αἱ γενικαὶ γνώσεις ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου δὲν ἦσαν πολὺ περισσότερον προχωρημένα.

Ἀντιθέτου γνώμης γενικῶς εἶναι ὁ γνωστὸς ἐρευνητῆς τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς Otto von Zwiédineck-Südenhorst.

Οὗτος ἤδη εἰς τὸ σύγγραμμά του Sozialpolitik, Teubner Verlag 1911 ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ οἰκονομικῶν ὀρίων κοινωνικῆς πολιτικῆς εἶχεν ὑποστηρίξει ὅτι τὰ οἰκονομικὰ ἐμπόδια τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς δύνανται νὰ διακριθοῦν:

α) εἰς τὴν ζημίαν ἐκείνην ἣν φαινομενικῶς μόνον ὑφίστανται οἱ ἐργοδῶται καὶ ἣτις πραγματικῶς ἀποτελεῖ καλυτέραν χρησιμοποίησιν κεφαλαίου ἀπὸ ἐκείνην δι' ἣν τὸ προώριζον.

β) εἰς τὴν πραγματικὴν ζημίαν ἣν ὑφίστανται ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ κράτους εἰς τὴν διανομὴν τοῦ εἰσοδήματος. Ἀλλὰ τὴν ζημίαν ἣν ὑφίστανται οἱ ἐργοδῶται τὴν ἐξουδετερώνουν διὰ τῆς ὑψώσεως τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας. Αὐτὸ ἄλλωστε μαρτυρεῖ καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ἰσχύος καὶ ἀντοχῆς τῶν προστατευμένων βιομηχανιῶν Ἀγγλίας καὶ Γερμανίας. Ὁ ἐργοδότης πιεζόμενος προσλαμβάνει μόνον περισσότερον ἀποδίδουσαν ἐργατικὴν δύναμιν καὶ χρησιμοποιοῖ αὐτὴν ἐντατικῶς.

Ὅριον δὲ τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν διανομὴν τοῦ εἰσοδήματος εἶναι ἐκεῖνο ὅπου τὸ κεφάλαιον καὶ ὁ ἐργοδότης φεύγουν μὴ δυνάμενοι νὰ ἐργασθοῦν μὲ τὴν ἀπομένουσαν ἀμοιβὴν (σ. 136—143).

Τὰς ἀντιλήψεις του αὐτὰς ἐκθέτει ὁ Zwiédineck ἐναργέστερον καὶ

πειστικώτερον εἰς τὸν λόγον του «Macht oder Ökonomisches Gesetz» Max Weber Verlag München 1925.

Εἰς τὸ σύντομον τοῦτο ἀλλὰ σπουδαιότατον ἄρθρον ἀναπτύσσει ὁ Zwiedineck ὅλην τὴν προβληματικὴν ἣτις κεῖται εἰς τὸ δίλημμα Ἐξουσία ἢ Οἰκονομικὸς Νόμος καὶ ἀποκαλύπτει τὴν πρακτικὴν σημασίαν τοῦ ζητήματος, διότι ἅπαξ δεχθῶμεν τὴν ἀνικανότητα τῆς πολιτικῆς διὰ τὴν ἀνάμιξιν εἰς τὴν οἰκονομίαν, λείπει κάθε ἐλπίς καλυτερεύσεως τῆς θέσεως τῶν κάτω τάξεων.

Ἐπιτίθεται κατόπιν κατὰ τῆς μονομεροῦς ἀντιλήψεως τῆς ἀπολύτου ὑπερισχύσεως τῆς οἰκονομίας. Προσπαθεῖ δὲ διὰ παραδειγμάτων ἐκ τῆς ἱστορίας νὰ καταδείξη τὴν καὶ ἄλλως ἀναμφισβήτητον ἀποψιν ὅτι ἡ πολιτικὴ δύναται νὰ ἐπιδράσῃ σημαντικώτατα καὶ ἐν τῷ χρόνῳ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας (σ. 6, 8).

Δύναται τις νὰ ἀμφισβητήσῃ, λέγει ὁ Zwiedineck ὅτι ὁ Colbert καὶ ὁ Cromwell διὰ τῆς πολιτικῆς τῶν ἐπέδρασαν οὐσιωδέστατα ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τῶν χωρῶν των (σ. 9); Ἀκόμη καὶ ἡ διανομὴ τῆς γῆς εἰς τοὺς καλλιεργητάς, ἣτις κατὰ καιροὺς γίνεται καὶ ἣτις ἔχει τόσον κολοσσιαίας οἰκονομικὰς συνεπειάς, ἀποτελεῖ πρᾶξιν πολιτικὴν. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, ὁμολογεῖ ὁ Zwiedineck, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι πολλάκις ἡ πολιτικὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑπερισχύσῃ τῆς οἰκονομίας, ὅπως μαρτυρεῖ ἐσχάτως καὶ τὸ ρωσσικὸν παράδειγμα καὶ ὠρισμένοι θνησιγενεῖς κρατικοὶ ὀργανισμοὶ (Τσεχοσλοβακία, Αὐστρία) γεννηθέντες διὰ τῆς ἰσχύος καὶ ζῶντες μὲ συνεχεῖς ἐνέσεις.

Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος κατὰ τὸν Zwiedineck κεῖται εἰς τὴν διττὴν γνῶσιν, ἀφ' ἑνὸς ὅτι ἡ ἐξουσία δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν δεδομένων καὶ νὰ μεταβάλλῃ αὐτά, ἀφ' ἑτέρου ὅ,τι οἱ λεγόμενοι οἰκονομικοὶ νόμοι ἀποτελοῦν μόνον τὰ σεῖς διαρροῆς ὠρισμένων κοινωνικῶν φαινομένων, ὅπισθεν τῶν ὁποίων κρύπτεται ὁ ἀνθρώπινος παράγων, ὅστις φυσικὰ δύναται καὶ νὰ ἀλλάξῃ. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ὅπου ἡ ἀλλαγὴ ἦν ἐπιδιώκει ἡ πολιτικὴ προσκρούει εἰς ψυχικὰς, φυσικὰς ἢ τεχνικὰς βάσεις τῆς οἰκονομίας, ἀποτυγχάνει (σ. 25).

Τί δύναται καὶ τί δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἡ πολιτικὴ ἐναντι τῆς οἰκονομίας εἶναι κατὰ τὸν Zwiedineck ζήτημα ὀρίων, ζήτημα ἐρεύνης καὶ ὄχι ζήτημα ἀπορίων ἀπο- ἢ καταφάσεως (σ.9—10,25).

Τοιουτοτρόπως τίθεται τὸ πρόβλημα εἰς τὴν ὀρθὴν του θέσιν καὶ ἀπομένει ἡ λύσις του, ἣν οὔτε δίδει ὁ Zwiedineck οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ δώσῃ ἐντὸς τόσον περιορισμένου πλαισίου. Τὴν χαρακτηριστικωτέραν καὶ ζωηροτέραν πολεμικὴν κατὰ τῆς ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ κυρίως εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν τι-

μῶν ἤνοιξεν ὁ αὐστριακὸς οἰκονομολόγος Ludwig Mises, οὗ αἱ χαρακτηριστικώτεροι ἐπὶ τοῦ θέματος ἐργασίαι εἶναι *Theorie der Preistaxen* ἐν τῷ *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* Bd. VI 1925 S. 1055—1062 καὶ *Interventionismus* ἐν τῷ περιοδικῷ *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* Bd 56. 1926 S. 610—654. Ὁ Mises προσπαθεῖ νὰ συστηματοποιήσῃ τὰς περὶ ἀναμίξεως ἢ μᾶλλον μὴ ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν γνώμας καὶ κατὰ τοῦτο ἡ ἐργασία του εἶναι πρωτότυπος.

Ὡς *Interventionismus* θεωρεῖ ὁ Mises τὸ σύστημα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἴσταται μεταξὺ καπιταλισμοῦ καὶ σοσιαλισμοῦ, μεταξὺ ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας εἰς τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ κοινωνικῆς ἰδιοκτησίας.

Ὁ παρεμβατισμὸς θέλει νὰ διατηρήσῃ ὅλα τὰ προτερήματα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ κυρίως τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ περιορίσῃ τὰ ἐλαττώματά της (*Archiv* σ. 611).

Ἡ οὐσία κατὰ ταῦτα τοῦ παρεμβατισμοῦ κεῖται εἰς τὴν διατήρησιν ἀλλὰ καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ὁ Mises μετὰ ταῦτα προβαίνει εἰς τὴν διερεύνησιν τῆς ἐννοίας τῆς «κρατικῆς ἀναμίξεως» καὶ καθορίζει ὡς ἑξῆς τὰ εἶδη καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς. Ἐξαιρεῖ ἐκ τῆς κρατικῆς ἀναμίξεως: Πρῶτον, ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα σκοπὸν ἔχουν τὴν ἀσφάλειαν καὶ διατήρησιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ διακρίνει τοιοῦτοτρόπως τὸν ἀντι—παρεμβατισμὸν ἢ φιλελευθερισμὸν ἀπὸ τὸν ἀναρχισμόν, ὅστις θέλει πλήρη ἔλλειψιν κρατικῆς ἐξουσίας (*Archiv* σ. 613).

Ἀλλὰ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἀφοῦ δηλαδὴ κατ' ἀρχὴν ἀναγνωρίζεται ἡ ἀναγκαιότης τῆς ὑπάρξεως κρατικῆς μηχανῆς καὶ κρατικῶν περιορισμῶν, διὰ ποῖον λόγον πρέπει νὰ σταματήσῃ τὸ κράτος εἰς τὴν ἀπλὴν προστασίαν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ νὰ ἀπέχη ἀπὸ ἄλλην ρύθμισιν αὐτῆς;

Εἰς τὸ πιθανόν τοῦτο ἐπιχείρημα ἀντιλέγει ὁ Mises ὅτι ἡ ὑπαρξίς κρατικῆς ἐξουσίας, ὅπως δὲν σημαίνει ὑπαρξίν ἐλέγχου ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας λ.χ., οὕτω δὲν σημαίνει ἀναγκαίως καὶ ἀνάμιξιν αὐτῆς εἰς οἰκονομικὰ ζητήματα.

Πρόκειται περὶ ὀρίων τῆς κρατικῆς ἀναμίξεως (*Archiv* σ. 613).

Κατὰ δεύτερον λόγον, ἐξαιρεῖ τῆς ἀναμίξεως τὴν κοινωνικοποίησιν ἑνὸς κλάδου παραγωγῆς. Ἡ κρατικοποίησις τῶν σιδηροδρόμων, λέγει ὁ Mises, δὲν εἶναι κρατικὴ ἀνάμιξις, διότι ἀνάμιξις σημαίνει μόνον περιορισμὸν τῆς ἰδιοκτησίας ὅχι ἄρσιν αὐτῆς. Τρίτον, ἐξαιρεῖ ὁ Mises ἀπὸ τὴν «ἀνάμιξιν» ὅλας τὰς ἐνεργείας τοῦ κράτους αἵτινες βασίζονται εἰς οἰκονομικὰ δεδομένα, ὅπως λ.χ. ἡ ἀγορὰ γάλακτος

εἰς τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς καὶ ἡ πώλησις αὐτοῦ εἰς μικροτέραν τιμὴν πρὸς πτωχὰς μητέρας (Archiv σ. 615).

Τελικῶς ὀρίζεται ἡ ἀνάμιξις ὡς ἐξῆς: Ἡ ἀνάμιξις εἶναι μία ἐκ τῆς κοινωνικῆς δυνάμεως προερχομένη μεμονωμένη διαταγή, ἣτις ἐξαναγκάζει τοὺς ἰδιοκτῆτας παραγωγικῶν μέσων καὶ τοὺς ἐπιχειρηματίας νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ παραγωγικὰ μέσα ἄλλως παρ' ὅτι θὰ ἔκαμνον, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ διαταγή (Archiv σ. 615).

Ἐπεξηγεῖ δὲ ὅτι μεμονωμένη διαταγή εἶναι ἐκείνη ἣτις δὲν ἀποτελεῖ τμῆμα συστήματος διαταγῶν σκοποῦντος τὴν ρύθμισιν τῆς ὅλης παραγωγῆς καὶ διανομῆς.

Αἱ διαταγαὶ δύνανται νὰ αὐξάνωνται καὶ νὰ στοιβάζωνται ἐξακολουθεῖται νὰ εἶναι μεμονωμέναι, ἐφ' ὅσον δὲν ἀφοροῦν τὸ σύνολον τῆς οἰκονομίας. Μὲ τὸν ὅρον παραγωγικὰ ἀγαθὰ ἐννοεῖ ὁ Mises ἀκόμη καὶ τὰ ἀγαθὰ καταναλώσεως, ἐφ' ὅσον δὲν εὐρίσκονται εἰς τὴν κυριότητα τοῦ καταναλωτοῦ.

Ἦδη δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε συλλογισμοὺς τοῦ Mises ὅτι περιώρισε τόσο πολύ τὸ πεδίου καὶ τὴν ἐννοιαν τῆς «ἀναμίξεως» ἣν θὰ ἐξετάσῃ, ὥστε αὕτη πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ καλύπτεται μὲ τὴν πραγματικὴν ἀνάμιξιν τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν. Διὰ μέγα μέρος λοιπὸν τῆς κρατικῆς ἀναμίξεως δὲν ἰσχύει ἡ περαιτέρω ἐργασία τοῦ Mises. Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ ἐλάττωμα, διότι μία θεωρία τῆς πολιτικῆς ἀναμίξεως ἢ ἐπιδράσεως εἰς τὴν οἰκονομίαν δεόν νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει ὅλην τὴν δυνατὴν κρατικὴν ἀνάμιξιν.

Περαιτέρω ὁ Mises χωρίζει μεταξὺ ἀναμίξεως εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ ἀναμίξεως εἰς τὰς τιμὰς. Ἡ πρώτη ἐμποδίζει ἢ παρακωλύει τὴν παραγωγὴν ἀμέσως. Ἡ δευτέρα προσπαθεῖ νὰ κανονίσῃ τὰς τιμὰς ἄλλως, παρ' ὅτι θὰ τὰς ἐκανόνιζεν ἡ ἀγορά. (Archiv σ. 616). Κατ' ἀρχὴν ὁ τοιοῦτος χωρισμὸς δὲν εἶναι ὀρθός, διότι ὡς γνωστὸν ὅλαι αἱ ἀλλαγαὶ εἰς τὰ οἰκονομικὰ δεδομένα ἀντικατοπτρίζονται εἰς τὴν τιμὴν, ὅπως καὶ πᾶσα τιμὴ μεταφράζεται εἰς οἰκονομικὰ δεδομένα. Ἡ θεωρητικὴ αὕτη ἀλήθεια λαμβάνει τὴν ἑαυτῆς ἀπόδειξιν περαιτέρω κατὰ τὴν παρὰ τοῦ Mises ἀνάπτυξιν τῆς κρατικῆς ἀναμίξεως εἰς τὴν παραγωγὴν.

Ὅτι τὸ κράτος δύνανται ἐπιτυχῶς νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ νὰ τὴν ρυθμίσῃ συμφώνως μὲ τὰς ἀπόψεις του οὐδόλως ἀμφισβητεῖ ὁ Mises. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποιον ἀμφισβητεῖ εἶναι ἂν ἡ ἀνάμιξις ἐπιφέρῃ τοὺς ἐμμέσως δι' αὐτῆς ἐπιδιωκομένους καρπούς (Archiv σ. 616). Ὡς προχειρότερον παράδειγμα κρατικῆς ἀναμίξεως εἰς τὴν παραγωγὴν θεωρεῖ τοὺς δασμούς. Ἀλλὰ τὰ ἀποτε-

λέσματα τῶν δασμῶν εἶναι πάντοτε περιορισμός τῆς παραγωγικότητος διὰ τῆς δημιουργίας παραγωγῶν παραγόντων ἀκριβώτερον τῶν ἄλλων. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς οὐδὲ οἱ ἴδιοι οἱ θέτοντες τοὺς δασμούς θέλουν. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι προσπαθοῦν νὰ συγκαλύψουν τὴν πτώσιν τῆς γενικῆς παραγωγικότητος οἱ ὀπαδοὶ τῶν δασμῶν δεικνύει ὅτι ἡ προπαγάνδα των δὲν θὰ εἶχεν ἐλπίδα ἐπιτυχίας, ἂν δὲν ἐστηρίζετο εἰς οἰκονομικὰ ἐπιχειρήματα (Archiv. σ. 618). Πάντως ὁ Mises ὁμολογεῖ ὅτι καὶ ἄλλοι λόγοι (ἐθνικιστικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ) δύνανται νὰ συνηγορήσουν ὑπὲρ τῆς ἐπιβολῆς των, χωρὶς νὰ δύναται νὰ καταπολεμηθῇ ἡ ἄποψις αὕτη καὶ χωρὶς νὰ σημαίνει τοῦτο ὅτι δὲν ἐπιτυγχάνουν τὸ ἐπιδιωκόμενον.

Ὁ Mises ὁμολογεῖ λοιπὸν ὅτι τὸ κράτος δύναται νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῆς παραγωγῆς.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶναι ἐν τῇ γενικότητί του ἐσφαλμένον. Ἐὰν δὲ ἐξέλεξεν ὁ Mises τὸ παράδειγμα τῆς δασμῶν, τοῦτο δὲν δύναται νὰ καλύψῃ ὅλας τὰς δυνατὰς περιπτώσεις κρατικῆς ἀναμίξεως εἰς τὴν παραγωγήν, πολλὰ τῶν ὁποίων ἀποτυγχάνουν. Ἡ παραγωγή λ.χ. καὶ ἡ πώλησις ναρκωτικῶν, καίτοι ἀπαγορεύεται παρὰ τῶν πλείστων πολιτειῶν, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐνεργεῖται συστηματικῶς. Ἐφ' ἑτέρου ὅμως, ἡ παραδοχὴ ὅτι τὸ κράτος δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς παραγωγῆς ἔχει, ὡς ἐλέχθη, ἀποτελέσματα καὶ ἐπὶ τῶν τιμῶν. Διὰ νὰ κρατηθῶμεν εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ Mises, οἱ δασμοὶ ὄχι μόνον ἐμποδίζουν τὴν πώλησιν ξένου ἐμπορεύματος, ἀλλ' ἔχουν συγχρόνως καὶ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν τιμῶν, ἀφοῦ ἡ σχηματισθησομένη τιμὴ τῶν ἐγχωρίων προϊόντων θὰ εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑψηλότερα τῆς προηγουμένης.

Ἐὰν δὲ δύναται τὸ κράτος νὰ ὑψώσῃ μίαν τιμὴν, δύναται κατὰ τὸν ἴδιον λόγον νὰ τὴν καταβιβάσῃ διὰ τῆς ἄρσεως τοῦ δασμοῦ. Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ἡ πρότασις τοῦ Mises, ὅτι ἐπὶ τῆς παραγωγῆς τὸ κράτος δύναται νὰ ἐξασκήσῃ πάντοτε ἐπίδρασιν, ἀφ' ἑνὸς εἶναι ἐσφαλμένη καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἂν θεωρηθῇ ἀληθής, ἔχει ἀποτελέσματα ἐπὶ τῶν τιμῶν, πρᾶγμα ποῦ φαίνεται νὰ παραγνωρίζῃ ὁ Mises.

Ἡ ἀνάμιξις τοῦ κράτους εἰς τὰς τιμὰς διὰ διατιμήσεων ἀποτελεῖ τὸν σημαντικώτερον τρόπον κρατικῆς ἀναμίξεως εἰς τὴν οἰκονομίαν, προῆλθε δὲ ἀπὸ τοὺς χρόνους ἐκείνους καθ' οὓς δὲν εἶχον ἐρευνηθῇ οἱ τὰς τιμὰς διέποντες νόμοι, καθ' οὓς αἱ τιμαὶ ἐθεωροῦντο ἀποκλειστικῶς ἐξαρτώμεναι ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, καθ' οὓς δὲν εἶχε δημιουργηθῇ ἀκόμη ἡ ἐπιστήμη τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας (Handwörterbuch σ. 1055).

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι αἱ ἀναμίξεις τοῦ κράτους εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν τιμῶν εἶναι περιτταί, ἄχρηστοι καὶ βλαβεραί. Περιτταί διότι ὑπάρχουν δυνάμεις ἐμποδίζουσαι ἓνα αὐθαίρετον σχηματισμὸν τῶν τιμῶν, ἄχρηστοι διότι δὲν ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς τοῦ κράτους τῆς εὐθηνότερας παροχῆς τῶν ἀγαθῶν, βλαβεραί διότι ὠθοῦνται παραγωγή καὶ κατανάλωσις πέραν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα οὐσιαστικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ καλύπτουν (Handwörterbuch σ. 1055).

Οὐσιῶδες εἶναι ὅτι ὁ Mises δὲν ἀμφισβητεῖ καὶ πάλιν τὴν δυνατότητα ἐνὸς κρατικοῦ κανονισμοῦ τῶν τιμῶν, μιᾶς διατιμήσεως, ἀμφισβητεῖ ὅμως ἂν ἐπιτυγχάνεται ὁ διὰ τῆς διατιμήσεως ἐμμέσως ἐπιδιωκόμενος σκοπός.

Τὰς διατιμήσεις χωρίζει ὁ Mises εἰς τυπικὰς διατιμήσεις (ordnungs-taxen) καὶ οὐσιαστικὰς διατιμήσεις (eche taxen). Αἱ πρῶται ἔχουν σκοπὸν μᾶλλον ἐπιβεβαιώσεως τῶν ὑπαρχουσῶν τιμῶν. Εἰς τὰς τυπικὰς διατιμήσεις κατατάσσει ὁ Mises καὶ τὰς περιπτώσεις ἐκείνας ὅπου τὸ κράτος καθορίζει μίαν τιμὴν διὰ τὰ εἰσιτήρια ἐνὸς λεωφορείου λ.χ. τὴν αὐτὴν διὰ τὴν χειμερινὴν οἶαν καὶ διὰ τὴν θερινὴν περίοδον. Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐξάγεται ὁ μέσος ὅρος τῶν τιμῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἦσαν ἀνώτεροι τῆς καθορισθείσης τὴν χειμερινὴν περίοδον καὶ κατώτεροι αὐτῆς κατὰ τὴν θερινὴν.

Τὸ γεγονός ὅμως ὅτι τὸ κράτος δύναται νὰ κανονίσῃ τὴν τιμὴν τοῦ εἰσιτηρίου εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, ἀποτελεῖ ἔνδειξιν ὅτι τὸ κράτος δύναται ἐνίοτε νὰ ἐπεμβαίη εἰς τὸν κανονισμὸν τῶν τιμῶν.

Πραγματικὰ διατιμήσεις εἶναι ἐκεῖνα ὅπου πραγματικῶς τὸ κράτος θέλει νὰ ἀλλάξῃ τὰς τιμὰς. Ἄν ὑποθεθῆ ὅτι τὸ κράτος ὀρίζει ὑψίστην τιμὴν κατώτεραν τῆς τρεχούσης, οἱ ἔμποροι θὰ παύσουν νὰ πωλοῦν τὸ ἐμπόρευμα. Διὰ νὰ ἔχῃ λοιπὸν ἀποτέλεσμα ἡ διατίμησις, πρέπει νὰ εἰσάγῃ καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν πώλησιν.

Ἄλλὰ καὶ με' αὐτὸ δὲν λύεται τὸ ζήτημα, διότι ἡ τιμὴ καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς ἔχουν σκοπὸν τὴν ἰσορροπήσιν προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Ὄταν ἡ τιμὴ κρατηθῆ λοιπὸν ὑπὸ τὸ φυσιολογικὸν τῆς ἐπίπεδον, ἡ ζήτησις θὰ ὑπερβῆ τὴν προσφορὰν καὶ ἐν μέρος αὐτῆς θὰ μείνῃ ἀκάλυπτον. Τὸ μέρος τῆς ζητήσεως τὸ ὁποῖον ἀποκλείεται τῆς ἰκανοποιήσεως καθορίζεται ἀπὸ τὴν τύχην. Διὰ νὰ φύγῃ τὸ κακὸν αὐτό, τὸ κράτος θὰ ἀναγκασθῆ νὰ ἐπιβάλλῃ ἔλεγχον ἐπὶ τῆς ζητήσεως καὶ νὰ ὀρίσῃ μερίδας. Ἄλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἐπιτυγχάνεται τίποτε. Ἡ ὑπάρχουσα ποσότης ἐμπορεύματος εἶναι περιορισμένη καὶ κάποτε θὰ ἐξαντληθῆ. Με' τὴν μειωμένην τιμὴν δὲν συμφέρει ἡ παραγωγή. Διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ, πρέπει τὸ κράτος νὰ μειώσῃ τὴν τιμὴν τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ ἴσως τὴν τιμὴν τῆς ἐργατικῆς δυ-

νάμεως. Τοιούτοτρόπως βλέπομεν ὅτι τὸ κράτος διὰ μιᾶς μεμονωμένης ἀναμίξεως ἐπιτυγχάνει ἀντίθετα ἐκείνων ποῦ ἐπιδιώκει καὶ ὅτι, διὰ νὰ ἐπιτύχη τοῦ σκοποῦ του, πρέπει νὰ προβῆ εἰς πλήρη ἄρσιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας (Handwörterbuch σ. 1058—1060 Archiv. σ. 619—622).

Ὅπως ἀποτυγχάνει ὁ καθορισμὸς τῆς ὑψίστης τιμῆς, οὕτως ἀποτυγχάνει καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς κατωτάτης.

Κατωτάτην τιμὴν καθορίζει συνήθως τὸ κράτος εἰς τὰ ἡμερομίσθια διὰ τῆς προστασίας ἣν παρέχει εἰς τὰς ἐργατικὰς ὀργανώσεις. Ἐάν ὑψωθοῦν τὰ ἡμερομίσθια, θὰ ὑψωθῆ ἡ τιμὴ τοῦ προϊόντος καὶ μειουμένης τῆς καταναλώσεως θὰ ἀναγκασθῆ ἡ ἐπιχείρησις νὰ ἀπολύσῃ ἐργάτας καὶ οὕτως ἐξουδετεροῦται ἡ ὑψωσις τῶν τιμῶν. Ἐάν ὑποτεθῆ ὅτι ὅλα τὰ ἡμερομίσθια ὑψωθοῦν, δὲν μειοῦται ἡ κατανάλωσις, ἀλλὰ τὸ κέρδος τοῦ ἐπιχειρηματίου, ὅστις θὰ ἀποταμιεύσῃ ὀλιγώτερα κεφάλαια, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ βλάβῃ πάλιν τοὺς ἐργάτας. Διὰ νὰ κατορθώσῃ τὸ κράτος νὰ ἐπιτύχη τὸν σκοπὸν του, πρέπει τελικῶς νὰ κρατικοποιήσῃ τὴν ὅλην παραγωγὴν (Archiv σ. 622—625 Handwoerterbuch σ. 1060—1061).

Εἰς τὸ ἐν τῷ Handwoerterbuch ἄρθρον του (σ. 1061) ὁμολογεῖ ὁ Mises ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντα δὲν ἀφοροῦν τὴν περίπτωσιν τῆς μονοπωλιακῆς τιμῆς, διότι τότε τὸ κράτος δύναται νὰ ἐξαντλήσῃ τὸ μεταξὺ τῆς μονοπωλιακῆς καὶ τῆς τιμῆς συναγωνισμοῦ περιθώριον.

Εἰς τὸν παρεμβατισμὸν ἀποδίδει ὁ Mises τὴν παγκοσμίαν κρίσιν. Διὰ τῆς ἀναμίξεως εἰς τὰς τιμὰς κρατοῦνται τεχνητῶς τὰ ἡμερομίσθια ὑψηλὰ καὶ ὑπάρχει ἡ ἀφάνταστος ἀνεργία. (Archiv σ. 625—630).

Εἰς τοὺς συλλογισμοὺς αὐτοῦ τοῦ Mises σχετικῶς μὲ τὴν κρατικὴν ἀνάμιξιν εἰς τὰς τιμὰς δυνάμεθα νὰ ἀντιτείνωμεν δύο τινά:

1. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ Mises δὲν εἶναι ἐπαρκῶς ἀκριβής. Δὲν καθορίζει τί γίνεται κατὰ τὰς χρονικὰς φάσεις τῆς διαδικασίας καὶ λαμβάνει περιέργως τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ὁποῖον δημιουργεῖται σὺν τῷ χρόνῳ ὡς χρονικῶς γεννώμενον συγχρόνως μὲ τὴν ἀρχικὴν ἀνάμιξιν.

2. Προκειμένου περὶ μονοπωλίων ὁμολογεῖ ὅτι ἡ κρατικὴ ἀνάμιξις εἶναι μέχρις ἐνὸς ὁρίου δυνατὴ καὶ ἐπιτυχής. Ἀλλὰ ἐάν ἡ ἐλευθέρα ἀγορὰ θεωρηθῆ μία περίπτωσις μονοπωλίου, δὲν ἀλλάζει ἀμέσως ἡ ὄψις τῆς τόσον προχείρου καὶ ἀνεξετάστου καταδίκης τοῦ παρεμβατισμοῦ ἐκ μέρους τοῦ Mises;

Τελικῶς ἐπιτίθεται κατὰ τῆς γνώμης ἣν ὑπεστήριξαν πολλοὶ οἰ-

κονομολόγοι καὶ κυρίως ὁ Zwiedineck, ὅτι δηλ. τὰ πράγματα ἀντιφάσκουν εἰς τὴν θεωρίαν καὶ ὅτι ὑπάρχουν περιπτώσεις ὅπου ἡ κρατικὴ ἀνάμιξις καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰ ἡμερομίσθια ἐτελεσφόρησε. Δεδομένου ὅμως ὅτι μὲ «τὴν θεωρίαν δύνασθαι τις νὰ ἐξηγήσῃ ὅλα τὰ φαινόμενα» (Archiv. σ. 640) καὶ ὅτι οἱ ἀντίπαλοι δὲν δύνανται νὰ τὴν ἀντικαταστήσουν δι' ἄλλης πληρεστέρας (σ. 641) ἡ θεωρία τοῦ ἀντιντερβενσιονισμοῦ παραμένει. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι ἡ θεωρία δὲν ἐξηγεῖ ἀναγκαστικῶς ὅλα τὰ φαινόμενα καὶ ὅτι θεωρία μὴ ἐξηγοῦσα τὰ φαινόμενα δὲν εἶναι ἱκανοποιητικὴ, δεόν νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει μας ὅτι τὸ προκείμενον ζήτημα δὲν εἶναι ἡ θεωρητικὴ σημασία τῆς θεωρίας ἀλλὰ ἡ πραγματικότης. Ἄς ἔχη ὁ κ. Mises τὴν θεωρίαν του καὶ ἄς μὴ θέλῃ νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν πραγματικότητα παραβιάζων τὴν τελευταίαν.

Παρεμφερῆ πρὸς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Mises θέσιν λαμβάνει καὶ ὁ Franz Eulenburg ἐν τῷ ἄρθρῳ του «die Preisbildung in der modernen Wirtschaft» Grundriss der Sozialökonomik Bd.IV I Teil. Ἐξετάζει κυρίως τὸ ζήτημα τῶν διατιμήσεων καὶ εἰδικώτερον τὸ πρόβλημα τοῦ καθορισμοῦ ὑψίστων τιμῶν (Hoechstpreise). Ὁ καθορισμὸς ὑψίστων τιμῶν καταστρέφει τὴν λειτουργίαν τῆς τιμῆς, ἣτις ἔγκειται εἰς τὴν ἰσορρόπησιν καὶ ἐξίσωσιν προσφορᾶς καὶ ζήτησεως.

Διὰ τοῦ καθορισμοῦ ἀνωτάτης τιμῆς κατωτέρας τῆς τρεχούσης δημιουργεῖται ζήτησις περισσεύουσα μὴ δυναμένη νὰ ἱκανοποιηθῇ (σ. 314).

Συγχρόνως ὅμως ὁ καθορισμὸς ἀνωτάτης τιμῆς περιορίζει τὴν προσφορὰν, διότι ἀποκλείει τῆς παραγωγῆς τὰς ὀριακὰς ἐπιχειρήσεις δι' ἃς δὲν εἶναι πλέον συμφέρουσα ἡ παραγωγή μὲ τὴν μειωμένην τιμὴν. Τελικῶς στρέφεται ὁ Eulenburg κατὰ τοῦ ἀνωθεν καθορισμοῦ τῶν τιμῶν, οὗ αἱ συνέπειαι ἀντιβαίνουν πρὸς τὰς προθέσεις (σ. 315).

Τὴν σημασίαν τοῦ ζητήματος τῆς ἀναμίξεως τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν κατενόησε τόσον πολὺ ἡ σύγχρονος Ἐπιστήμη, ὥστε εἰς τὸν συμπληρωματικὸν τόμον τοῦ Handwoerterbuch der Staatswissenschaften περιλαμβάνεται εἰδικὸν περὶ παρεμβατισμοῦ ἄρθρον.

Ὁ W. Roepke (Ergänzungsband Handwoerterbuchs der Staatswissenschaften 1929 σ. 861—882) εἶναι ὁ συγγραφεὺς τοῦ περὶ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ (Staatsinterventionismus) ἄρθρου.

Ὁρθῶς κατ' ἀρχὴν τονίζει ὁ Roepke ὅτι ἡ ἐπιστήμη τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐγεννήθη ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς διαγραφῆς ὀρίων

εἰς τὸν ἄκρατον παρεμβατισμὸν τῆς ἐμποροκρατικῆς ἐποχῆς καὶ ὅτι συνεπῶς κατ' ἀρχὴν οἱ οἰκονομολόγοι εἶναι διατεθειμένοι νὰ ἀρνηθοῦν τὸ ἐπιτρεπτόν καὶ τελεσφόρον τῆς κρατικῆς ἀναμίξεως. Ὁ ἴδιος λαμβάνει ὅλως ἐπαμφοτερίζουσιν θέσιν ἔναντι τοῦ σημαντικωτάτου τούτου ζητήματος.

Κατ' ἀρχὴν θεωρεῖ ὡς μὴ ὑπαγόμενα εἰς τὸν παρεμβατισμὸν καὶ συνεπῶς μὴ ὑποκείμενα εἰς τὴν κριτικὴν ἣν μέλλει κατ' αὐτοῦ νὰ ἀσκῆσθαι α) τὴν ὑπαρξίν κράτους, β) τὴν εἴσπραξιν φόρων κλπ. (σ. 864). Περαιτέρω θεωρεῖ ὡς ἐξαιρουμένας τοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ κριτικῆς ὅλας ἐκείνας τὰς ἐνεργείας τοῦ κράτους, τὰς σκοπούσας ἀλλαγὴν παραγωγῆς καὶ διανομῆς, αἵτινες βασιζονται εἰς τὸν σοσιαλισμὸν, εἰς τὴν ἄρσιν δηλαδὴ τῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν μέσων παραγωγῆς. Ἐξαιρεῖ ὡσαύτως τοῦ παρεμβατισμοῦ ὀλόκληρον τὴν νομισματικὴν πολιτικὴν καὶ τὸν πληθωρισμὸν. Προφανὲς ὅμως εἶναι ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἡ ἔννοια τοῦ παρεμβατισμοῦ καθίσταται ἐξαιρετικῶς ἰσχνή.

Οὐσιῶδες δὲ ἐλάττωμα τῆς τοιαύτης ὀρολογίας εἶναι ὅτι δὲν μᾶς δεικνύει καθαρὰ ποῦ παύει ὁ παρεμβατισμὸς καὶ ποῦ ἀρχίζει ὁ σοσιαλισμὸς. Καὶ ναὶ μὲν ὀρίζεται ὁ σοσιαλισμὸς ὡς ἡ κατάστασις ἐκείνη ὅπου δὲν ὑπάρχει ἰδιοκτησία ἐπὶ τῶν μέσων παραγωγῆς, ἀλλὰ ὁ σοσιαλισμὸς πλὴν αὐτοῦ τοῦ βασικοῦ του χαρακτηριστικοῦ περιλαμβάνει σωρείαν ἄλλων παρεμβατικῶν μέτρων.

Ἡ περὶ παρεμβατισμοῦ κρίσις κατὰ τὸν Røerke λαμβάνει δύο δυνατὰς μορφάς: α) ὅτι δὲν ἐπιτυγχάνει ὁ παρεμβατισμὸς τοῦ σκοποῦ του, β) ὅτι προκαλεῖ ἀποτελέσματα μὴ ἠθελήμενα (σ. 865).

Ὁ Røerke περαιτέρω στρέφεται κατὰ τῆς δυνατότητος τοῦ παρεμβατισμοῦ, ἀλλ' ἐξαιρεῖ ἐκ τῆς κρίσεως ταύτης τὰς ἐξῆς περιπτώσεις αὐτοῦ:

α) Τὸν δασμὸν τὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν σωτηρίαν μιᾶς βιομηχανίας μὲ προσωρινὸν πάντοτε χαρακτῆρα.

β) Τὸν ἐκπαιδευτικὸν δασμὸν.

γ) Τὸν παρεμβατισμὸν προκειμένου περὶ μονοπωλίων.

δ) Προκειμένου περὶ τῆς μακραίωνος οἰκονομικῆς πολιτικῆς (διάσωσις λ.χ. δασῶν πρὸς φαινομενικὴν βλάβην τῶν προσκαίρων οἰκονομικῶν συμφερόντων).

ε) Προκειμένου περὶ περιορισμοῦ τῆς διαφημίσεως.

στ) Προκειμένου περὶ περιπτώσεων ἀνοήτου καὶ καταστρεπτικοῦ συναγωνισμοῦ διὰ καθορισμοῦ λ.χ. τῶν ἐργασίμων ὥρῶν κατὰ τρόπον γενικόν.

ζ) Προκειμένου διὰ κρατικὴν ἀνάμιξιν διὰ τὴν ἀναγκαστικὴν

ἴδρυσιν μονοπωλίων (ὅπως λ.χ. προκειμένου περὶ τῶν σιγαρέττων ἐν Γερμανίᾳ).

η) Τέλος ἐξαιρεῖ τῆς ἐπικρίσεως καὶ ἀπορρίψεως τοῦ παρεμβατισμοῦ τὴν ρύθμισιν τῆς τιμῆς ὠρισμένων ἀγορῶν, ὅπως λ.χ. εἶναι ἡ τιμὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας καὶ τῶν γεωργικῶν προϊόντων.

Ἐποστηρίζει δὲ ὁ Rœrke ὅτι ὁσάκις τὸ κράτος θέλη νὰ διορθώσῃ τὴν διανομὴν, εἶναι πολὺ ὀρθότερον νὰ κάμῃ ἄμεσον πολιτικὴν διανομῆς ἀφαιροῦν εἰσόδημα, παρὰ νὰ ἐπεμβαίῃ ἐμμέσως διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν συντελεστῶν παραγωγῆς (σ. 869).

Γενικῶς τὸν παρεμβατισμὸν διαιρεῖ ὁ Rœrke εἰς τὰ ἑξῆς εἶδη:

I. Ἰδιοκτησία κεφαλαίου καὶ ἄσκησις τῆς δράσεως τοῦ ἐπιχειρηματίου ὑπὸ τοῦ κράτους (σ. 870–874).

Ὁ R. ὁμολογεῖ ὅτι κατὰ βάσιν, προκειμένου νὰ κηρυχθῇ ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς τοιαύτης κρατικῆς ἀναμίξεως, εἶναι κατ' αὐτῆς καίτοι δὲν δύνανται νὰ προσαχθοῦν σαφεῖς καὶ κατηγορηματικαὶ ἀποδείξεις καὶ καίτοι ἡ ἐπιτυχία τῆς τοιαύτης κρατικῆς ἀναμίξεως διὰ πολλοὺς κλάδους εἶναι ἀναμφισβήτητος.

II. Κανονισμὸς τιμῶν (σ. 874–878).

Ὁ R. ὁμολογεῖ ὅτι ὁ κανονισμὸς τῶν τιμῶν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου ἀπέτυχε δι' ἀμφότερα τὰ κριτήρια, ὑποστηρίζει ὅμως ὅτι δὲν εἶναι πᾶς κανονισμὸς τῶν τιμῶν ἀπορριπτός, κυρίως ὅταν πρόκηται περὶ μονοπωλιακῶν τιμῶν.

Διὰ τὴν καταπολέμησιν τῆς μονοπωλιακῆς τιμῆς ὑπάρχουν δύο τρόποι κατ' ἀρχὴν:

α) Ἡ παρεμπόδισις τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ μονοπωλίου.

β) Ἡ ἄφεςις ἐλευθερίας εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν μονοπωλίων ἀλλ' ὁ κανονισμὸς καὶ ἡ ρύθμισις τῶν τιμῶν.

Ὁ κανονισμὸς τῶν τιμῶν εἶναι συνηθέστατα καθορισμὸς ὑψίστων τιμῶν, ἀλλὰ πολλάκις καὶ καθορισμὸς ἐλαχίστων. Μέσον πολλάκις διατηρήσεως ἐλαχίστων τιμῶν εἶναι ὁ δασμός.

III. Εἰς τὸν παρεμβατισμὸν ὑπολογίζει ὁ R. τὴν πολιτικὴν τῶν κρατικῶν βοηθημάτων πρὸς ὠρισμένους κλάδους (subventions politik) καὶ γενικῶς τὴν δασμολογικὴν πολιτικὴν (σ. 877–878).

IV. Τὴν Κοινὴν Οἰκονομίαν· Κοινὴν Οἰκονομίαν (Gemeinwirtschaft) ἐννοεῖ ὁ Rœrke τὴν κατάστασιν ἐκείνην καθ' ἣν τὸ κράτος δι' εἰσφορῶν πιέζει ὠρισμένας τιμὰς κάτω τῶν ἐξόδων παραγωγῆς.

V. Τὴν πολιτικὴν τῆς διανομῆς (σ. 879).

Ταύτην χωρίζει ὁ R. εἰς

α) ἔμμεσον,

β) ἄμεσον.

Ἐμμεσος εἶναι ἡ πολιτικὴ διανομῆς, ὅταν ἐπιζητῆ τὸ κράτος νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς διανομῆς δι' ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς παραγωγῆς. Δι' αὐτὴν ἰσχύει ὁ κανὼν ὅτι ἢ δὲν φέρει οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἢ ὁδηγεῖ πρὸς μείωσιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ἄμεσος εἶναι ἡ πολιτικὴ διανομῆς ἣτις ἐμφανίζεται ἅμα τῇ λειτουργικῇ διανομῇ, εὐθύς δηλ. ὡς συντελεσθῆ ἢ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συμμετοχῆς ἐκάστου τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς εἰς αὐτὴν συντελουμένη τοιαύτη. Κατ' αὐτῆς οὐδὲν δύναται νὰ ἰσχύσῃ.

VI. Τὴν πολιτικὴν κανονισμοῦ τῆς τιμῆς τῆς ἐργασίας (σ. 879—880).

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν παρέμβασιν ταύτην τοῦ κράτους συνισταμένην εἰς τὸν κανονισμὸν τῆς ἀγορᾶς τῆς ἐργασίας διὰ καθορισμοῦ ὠρῶν ἐργασίας ἀφ' ἑνός, ἀμοιβῆς ἀφ' ἑτέρου καὶ εἰς τὸ συμπληρωματικὸν μέτρον τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἀνέργων, ὁ Roerke κηρύσσεται ὑπὲρ αὐτῆς διὰ δύο λόγους :

α) Δεδομένης τῆς ἐλλείψεως τῆς ἐλαστικότητος τῆς ζήτησεως τῆς ἐργασίας εἰς περιόδους κρίσεως θὰ ἐπιπτον αἱ τιμαὶ τῆς ἐργασίας κάτω κάθε ὀρίου, χωρὶς νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ ἰσορρόπησις, προσφορᾶς καὶ ζήτησεως.

β) Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπετυγχάνετο ἡ ἰσορρόπησις, θὰ ἐπετυγχάνετο μὲ τιμὰς ἐξωφρενικὰς εἰς βᾶρος τῶν ἐργατῶν.

Τελικῶς (σ. 881) ὁ Roerke τονίζει ὅτι δὲν ἀντιτίθεται κατ' ἀρχὴν κατὰ τοῦ παρεμβατισμοῦ ἀλλὰ θεωρεῖ βλαβερὰς ὠρισμένας αὐτοῦ ἐκφάνσεις.

Ἡ ὅλη ἔκθεσις τοῦ Roerke δὲν ἐξετάζει τὸ θέμα ἀπὸ ἐνιαίας ἀπόψεως ἐξετάζουσα καὶ τὴν δεοντολογίαν ἐκάστου θέματος.

Εἰς τὴν ὅλην αὐτὴν πολλοῦ λόγου ἀξίαν ἐργασίαν δὲν βλέπει τις τί δύναται ἐπὶ τέλους καὶ τί δὲν δύναται τὸ κράτος νὰ ἐπιτύχῃ ἔναντι τῆς οἰκονομίας. Ὡς ἐλάττωμα ἐπίσης τῆς ἐργασίας δύναται νὰ θεωρηθῆ τὸ γεγονός ὅτι δὲν πρόκειται περὶ συστηματικῆς ἐρεῦνης ἀλλὰ περὶ διαφόρων «συνταγῶν» παραλλασσοῦσῶν ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως. Ὁ J. B. Clark (Social Control of Business 1926 σ' 456) διαίρει τὸν παρεμβατισμὸν εἰς δύο εἶδη:

α) Control of matter incidental to the Contract δηλαδὴ ἔλεγχον τῶν συμπτωματικῶν καὶ λεπτομερειῶν τῆς συμβάσεως δεχόμενος ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου τὸ χρήσιμον καὶ δυνατὸν τῆς κρατικῆς ἐπεμβάσεως καὶ εἰς β) Control of the heart of the Contract ἔλεγχον τῆς οὐσίας τῆς συμβάσεως τῆς σχέσεως δηλ. μεταξὺ ἀγοραζομένου καὶ πωλουμένου ἥτοι τῆς τιμῆς. Ἐκεῖ ὁ Clark ἀντιτίθεται κατὰ τοῦ σκοπίμου καὶ δυνατοῦ αὐτῆς.

Ἡ ἀνωτέρω γενομένη ἐκθεσις καὶ κριτικὴ τῶν περὶ παρεμβατισμοῦ συγχρόνων θεωριῶν καθιστᾷ συγχρόνως ἐμφανῆ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἄχρι τοῦδε διδασκαλιῶν καὶ καταδεικνύει τὰ σημεῖα οὕτως εἰπεῖν εἰς ἃ ἡ θεωρία τοῦ παρεμβατισμοῦ δεῖται συμπληρώσεως.

Οὐδεμία τῶν ἐκτεθεισῶν γνωμῶν καὶ θεωριῶν εἶναι ἄμοιρος ἀληθείας ἀλλὰ καὶ οὐδεμία δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀπολύτως ὀρθή.

Ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης καὶ μελετητὴς αἰσθάνεται ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λείπει κυρίως ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ παρεμβατισμοῦ εἶναι ἡ ἀκρίβεια καὶ ὅτι ἐπιτυγχανομένης αὐτῆς λύεται αὐτομάτως τὸ πρόβλημα τοῦτο.

Δημήτριος Σ. Βεζανῆς

Ἵφηγητὴς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

